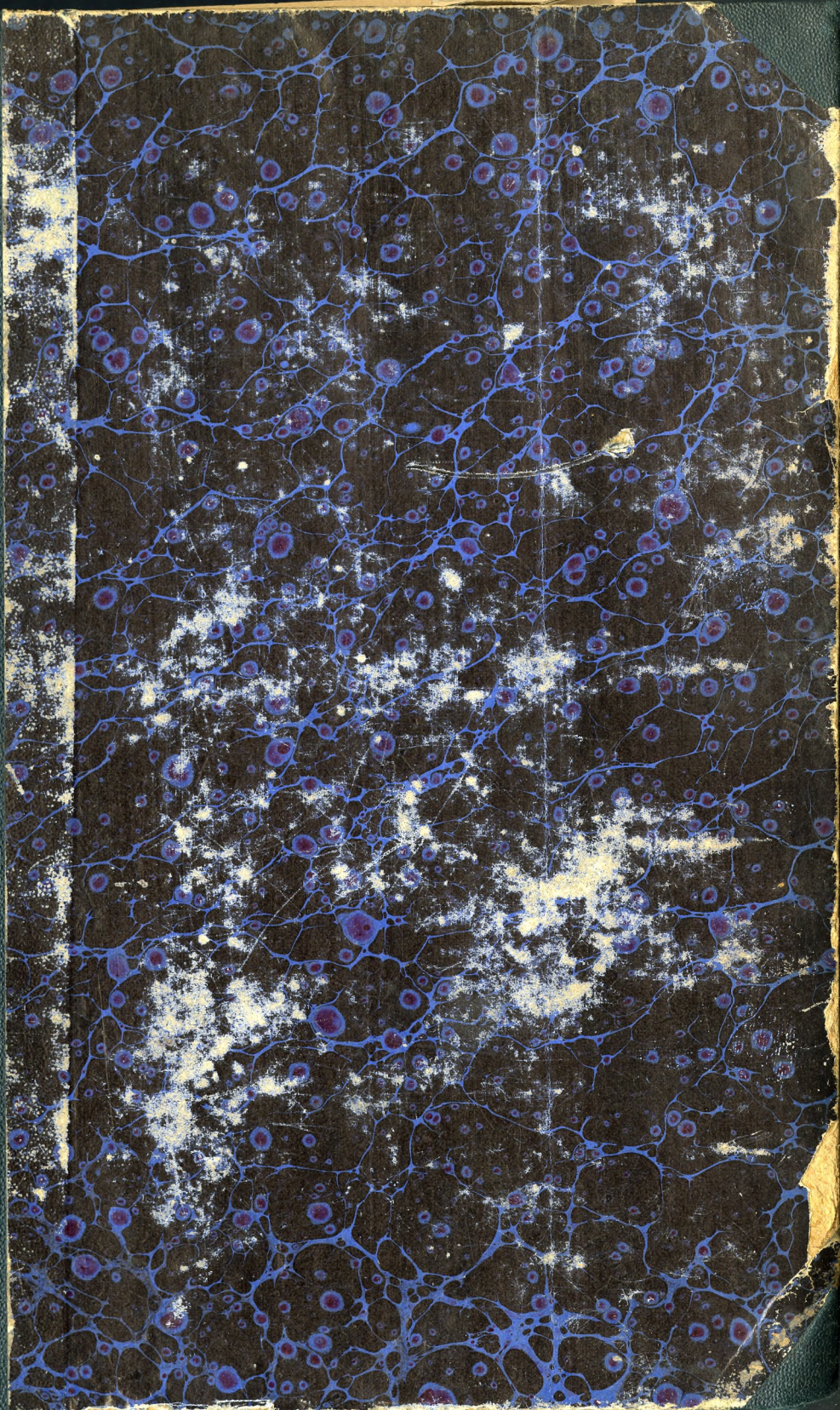
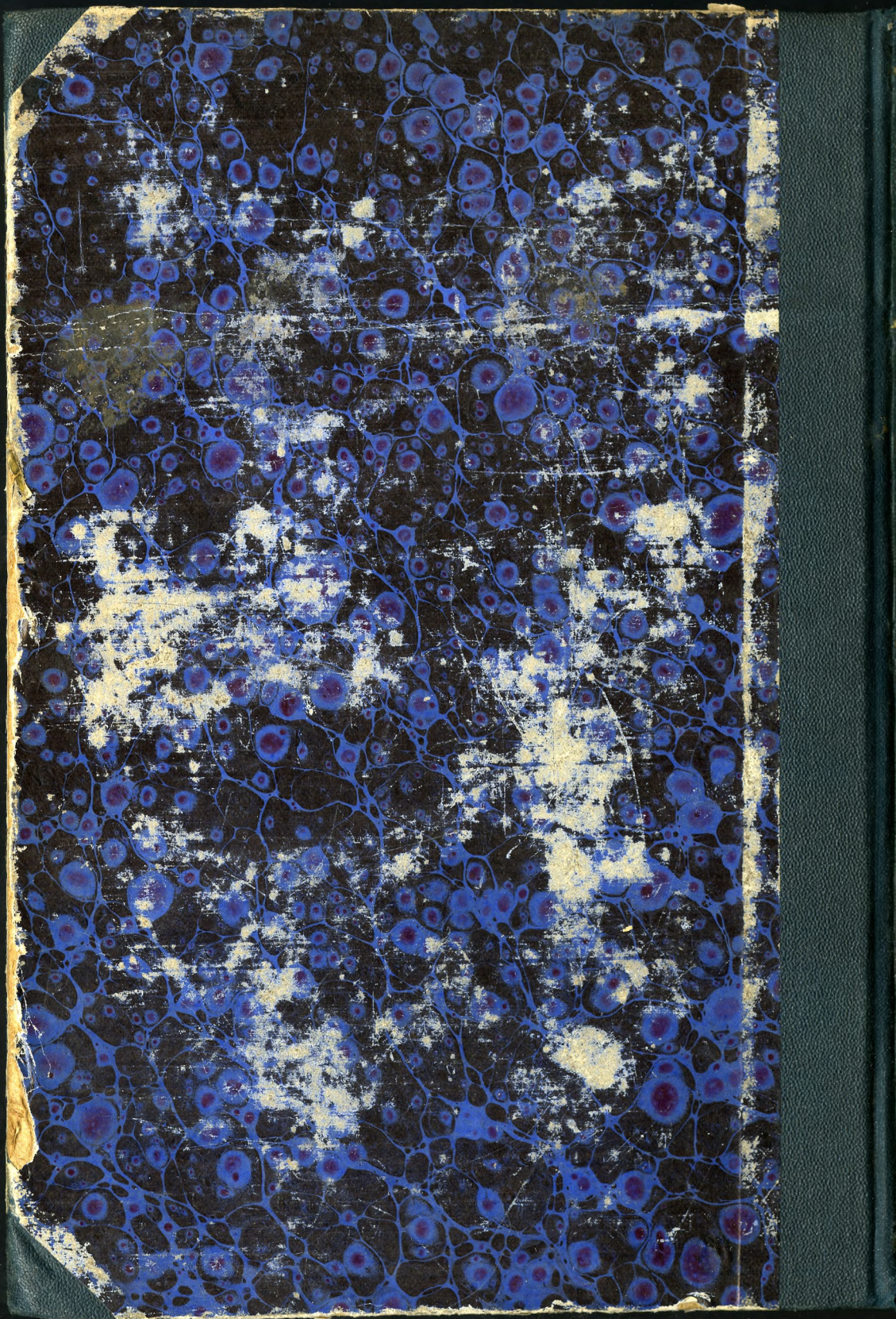

Politikai
röpiratok.

68.

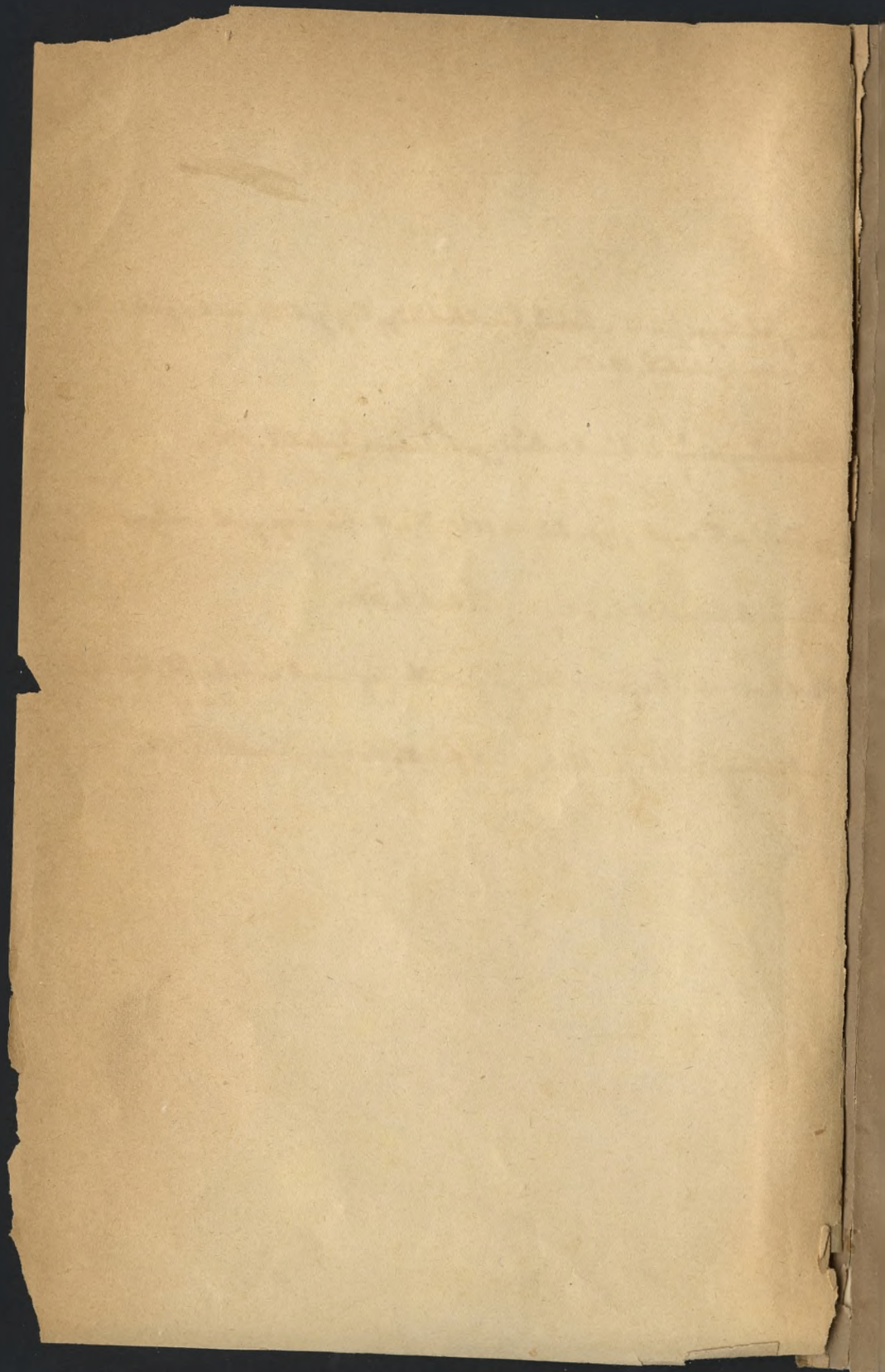
1976

1994 --- 9
1111
1000-07-07

- 1.) 001 0006 391 033
- 2.) 001 0006 391 026
- 3.) 001 0006 391 019
001 0006 391 002
001 0006 390 999
- 4.) 001 0006 390 982
- 5.) 001 0006 390 945
- 6.) 001 0006 390 968

509-516

1. Kéthely előleges postá a kormai köroktatásiügy legégetőbb szükségleteiről. Schwarzer Eplátóól. 1865.
2. Alkotmányország a köroktatásiügy. Schwarzer Eplátóól. 1865.
3. Egy képviselet napló-jegyzetei az 1865. Dec. 10-ken megruyillt országgyűlés alatt. 1866.
4. Művészet és politika. Vajda Viktoról. 1870.
5. Hinblick über Ungarns Vergangenheit, Gegenwart u. Zukunft. Von Prof. J. v. G. 1874.
6. Emlékbély néh. gr. Mikó' László felett. Kelenen Jánosól. 1876.

67
79
KÉT RÖPIRAT

A

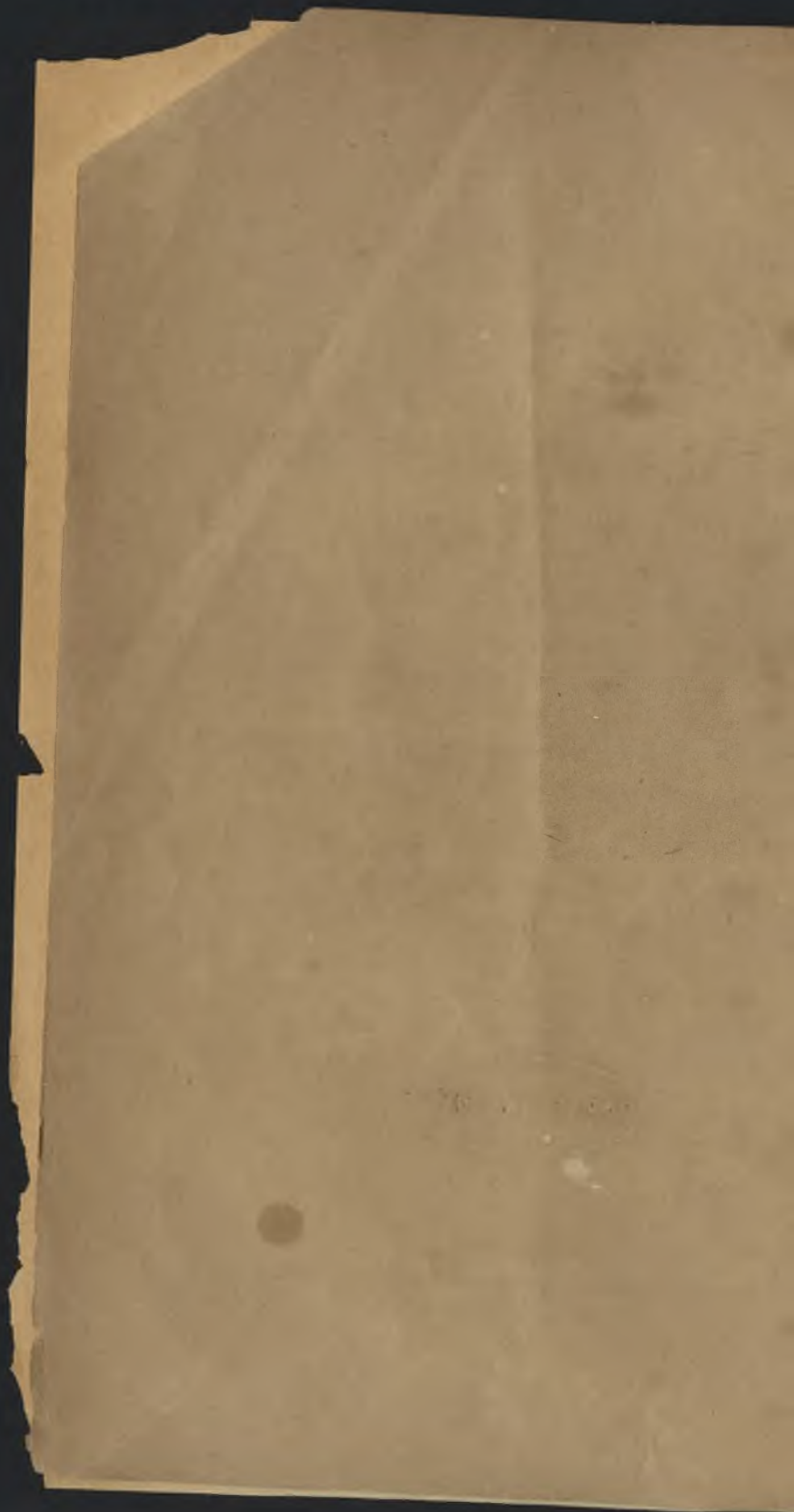
KÖZOKTATÁS KÖRÜL.

SCHVARCZ GYULÁTÓL.

Támogassa összes hazai tancdánkat mind politikailag, mind anyagilag törvényhozásunk; de ne esorbuljon meg a vallásfelekezetek autonómiája.

1
PEST, 1866.

PFEIFER BIZOMÁNYA.

NÉHÁNY ELŐLEGES PONT

SCHVARCZ GYULATÓL

A HAZAI KÖZOKTATÁSÜGY

LEGÉGETŐBB SZÜKSÉGLETEIRŐL.

Jutalmat az érdemnek ; iskolát a tehetségnek,
hatáskört a készülségnek.

DEBALLAGI MŰR

PEST, 1865.

NYOMATOTT AZ ELSŐ MAGYAR EGYESÜLETI KÖNYVNYOMDÁBAN

Panda és Társai.

b.278700769139

22

118

BRITISH MUSE

DR. BALLAGI MÓR,
HUNFALVY PÁL,
FT. DR. LUTTER NÁNDOR
és
DR. RIEDL SZENDE

URAKNAK,

kiktől a magyar közoktatásügy oly sokat várhat, s
kiknek a magyar közoktatástügy már is oly sokat
köszönhet, e néhány pontot

SZERZŐ.

THE UNIVERSITY OF CHICAGO

PHYSICS DEPARTMENT

PHYSICS 311

PROBLEM SET 1

1. A particle of mass m moves in a circular path of radius r with constant speed v . Find the magnitude of the centripetal acceleration.

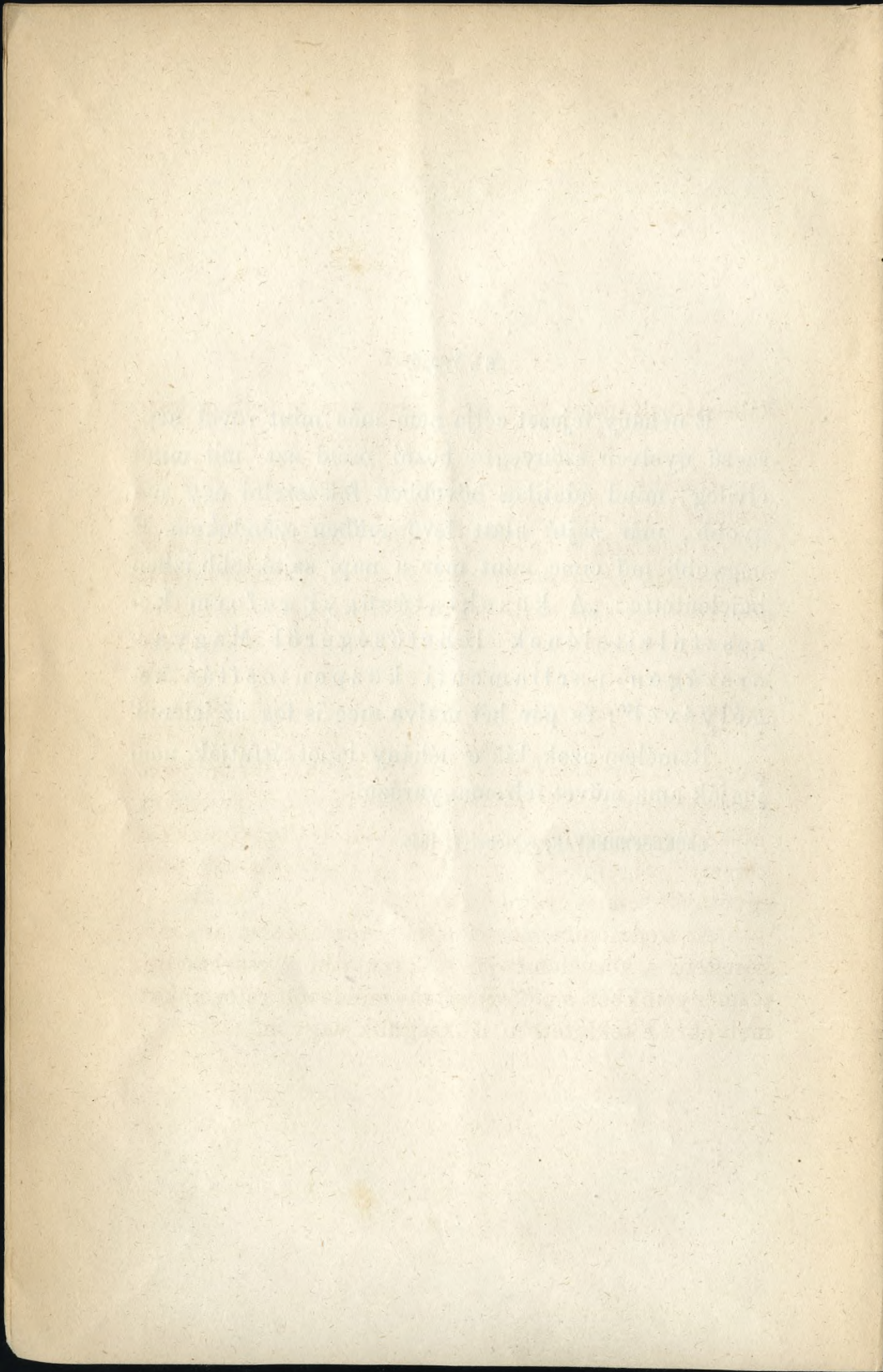
ANSWER

ELŐSZÓ.

E néhány fejezet célja nem más mint rövid népszerű nyelven szőnyegre hozni mind azt, mit mind elvileg, mind adatilag bővebben fölszerelni egy nagyobb, már sajtó alatt levő műben szándokom. E nagyobb mű címe, mint már a napi sajtó több ízben bejelentette: „A közoktatásügyi reform keresztülvitelének lehetőségéről Magyarországon parlamenti központosítás segélyével“; és pár hét múlva meg is fog az jelenni.

Remélem azok, kik e néhány lapot átfutják, nem jogják ama művet félremagyarázni.

SZÉKESFEHÉRVÁR, octóber 6. 1865.

ELSŐ PONT.

Választó polgáraink túlnyomó része nem is sejti a közoktatási reform szükségességét.

Hazánk érdekei a népnevelés terén nagy fölvilágosítást kívánnak.

A közoktatás ügye Angliában évek óta tartja már izgalomban az egész alkotmányosságot : Magyarországon azonban a választópolgárok túlnyomó része még csak nem is sejti, hogy mennyi a hiba a közoktatásban ; annál kevésbé sejti, hogy segíteni is lehetne, hogy segíteni is kellene törvényhozásilag mind e hibákon.

Baj az is, miszerént azok, kik nálunk eddigelé a közoktatás ügyében országosan kizárólag intézkedhetek, sem nem bírják, sem nem akarják megérteni a kor intéseit, s hogy azok, kik a reformot irányeszméikkel keresztül segíthetnék, nem bírnak a nyilvános életben egyáltalán semmi tekintélyvel.

Az irodalomra marad tehát ezen föladat is : előkészíteni a közvéleményt, — kimutatni a csorbát intézményeinkben s előterjeszteni mindazon reformokat melyekre e tekintetben szükségünk vagyon.

MÁSODIK PONT.

Közoktatásügyi statistikánk hiányai.

Sem népiskoláinkról, sem középtanodáinkról, sem egyetemünkről és egyéb magas tanfolyamainkról nem birunk kimerítő statistikai adatokat.

A mi kevés adatot az osztrák hivatalos kimutatások az utóbbi évek alatt fölhasználtak, éppen oly kevésse elégítik ki azok a közoktatásügygyel foglalkozó államférfit, törvényhozót, politikust, mint a mily hiányosak azon kimutatások, melyeket hazai tudósaink magán szorgalomból megkísérlettek. De ez nem tudósaink hibája, hanem azon kormányrendszeré, mely nem tette tudósaink számára tanodáink adatait kellő mérvben hozzáférhetőkké.

Hazai tudósaink, mint például mindjárt Dr. Barsi, részletesebb adatokat igyekeztek gyűjteni népiskoláinkról; azonban e részletes adatok csak is bizonyos rovatokra és bizonyos vallásfelekezeti iskolákra, i. a katolikus iskolákra vetettek némi fényt. Mert a g. n. egyesültek, unitáriusok és izraeliták pontosan följegyzett adatokkal még a legáltalánosabb mozzanatokról, u. m. a tanodák, osztályok, tanítók és tanulók számáról sem birnak; a protestansok pedig maguknak tartották fenn tanodáik statistikáját. Sőt még a r. katolikus püspöki megyék között is találkozott egy, mely

népiskoláinak adatait a magyar tudományos Akadémia által kiadott „Statistikai közlemények“ számára be- küldeni mindeddig jónak nem tartotta.

Konek és Fényes jeles statisztikusaink szinte gyűjtöttek adatokat népiskoláinkról; azonban sem ezekből, sem Barsiéiból nem érthetjük meg még voltaképen azt, a mit tudnunk kellene.

Nem értjük meg az ő adataikból sem azt, hogy egész szabatossággal szólva, mennyire rugott 1848 óta évenként az öszves magyar birodalomban a tanköteles gyermekek száma, —

sem azt, hány fi- s hány leánygyermek járt ezen évek alatt tényleg iskolába,

sem pedig azt nem, hogy az egyes tanévek végé- vel a népiskolát végleg odahagyó gyermekek közül hány birt jól, hány kevésbé irni, olvasni?

Arra nézve sem gyűjtött még nálunk senki kime- rítő adatokat, hogy hány gyermek megy át évenként a népiskolák egy vagy más osztályáról ugyancsak a népiskolák vagy egyéb tanintézetek magasabb osz- tályaira —

hogy hány a képezde-végzett vagy egyéb kielé- gítő bizonyítványú egyén néptanítóink között, — hogy hány tanépület felel meg, s hány nem, céljának a magyar birodalom öszves népiskoláinak tanépületei közül, —

hogy hány tanoda van korszerűleg fölszerelve, hány nincs, — hány néptanító húz oly fizetést, mely- ből eltengődhetik minden egyéb mellékfoglalkozás nélkül is, —

s végre, hogy minő öszveggel kellene körülbelül hozzá járulnia az állami költségvetésnek, ha a magyar tör- vényhozás, hiven az 1848-ki XX-dik törvényczikk 3-dik §-ához az angol parlament előtt tett Arnoldféle javasla- latok példájára minden egyes alapítvány néptanítójának

hiányos fizetését és hiányos tanéületét pótló com-
patronatusi bőkezűséggel fölsegélni óhajtaná.

Azt sem tudták kikeresni eddigelé a mi statistiku-
saink, hogy hány és minő előmenetelű tanuló látogatta
évenként 1848-tól egész mostanig a különböző gymna-
siumok első, második, harmadik, negyedik, ötödik,
hatodik, hetedik, nyolcadik osztályait s a reáliskolák
első, második, harmadik, negyedik, ötödik, hatodik osz-
tályait a magyar birodalomban, — valamint azt sem mu-
tatták ki rendszeres kimerítő táblázatban még minded-
dig, hogy hány és minő előmenetelű tanuló látogatja
évenként 1848 óta városi, ügynevezett főelemi tanodáink
első, második, harmadik, negyedik, stb. osztályát, —
egyes osztályait, mondom, ezen városi ügynevezett elemi
főtanodáknak, melyek nálunk ha névleg és belsőszer-
vezetőkben nem is, de tulajdonképeni rendeltetésöknél
fogva még is a külföld ügynevezett polgári iskoláit
helyettesíték?

Nem mutatta ki még senki, hogy hány tanuló jön
ezen elemi főtanodákból át évenként a gymnasiumok és
reáltanodák első osztályára; — sem azt nem, hogy
hogy aránylott 1848 óta és azelőtt azon tanulók szá-
ma, kik vagy főelemi tanodákat csupán, vagy utób-
biakat és a gymnasiumot, vagy végre a főelemi tano-
dákat és a reáliskolákat elvégezvén, magasabb, meg-
határozott tanfolyamra léptek, — azon tanulók számához,
kik a főelemi tanodák, gymnasiumok vagy reáliskolák
utolsó vagy egyéb osztályaiból egyenesen magába a
gyakorlati életbe léptek ki?

Nem mutatták ki, hogy hány tanuló lépett át a
tanfolyam alatt a gymnasiumokból a reáliskolákba,
és a reáliskolákból a gymnasiumokba?

Nem mutatták ki még csak azt sem, hogy minő
további pályát jelentettek be az egyes gymnasiumokon

azon tanulók, kik a nyolcadik osztályt elvégezték, és ugyan jó érettségi bizonyítvánnyal, elégtelennel, vagy egyáltalán minden érettségi vizsga nélkül?

A reáltanodák tanulóira nézve szintén nem tudjuk, hogy minő pályára léptek, miután már a legfelső osztályt jó sikerrel vagy a nélkül bevégezték?

Hunfalvy János irt a gymnasiumokról; Kautz Gyula a reáltanodákról; sokat fáradoztak mindketten; de az efféle közgazdaszatilag mélyebb jelentőségű adatokat egyáltalán nem birták előteremteni.

És ez természetes.

A gymnasiumok, reáltanodák és főelemitanodák csak nagy ritkán szolgáltatnak anyagot ily kimutatásokra programjaikban.

Ezt is csak egyesek tették, kivételkép, nem pedig valamennyien, kötelességérzetből, szabályszerűleg.

Az egyetem korszerű statistikáját nagyon könnyű lett volna elkészíteni; és még ez sem történhetett. Itt sem tettek elődolgozatokat azok, kiknek ezt tenni hazafias tisztjökben állott volna.

Konek Sándor érdemdús szakbuvárunk több ízben fölkarolta az egyetemi statiska ügyét, de szinte nem birta hamarjában a kellő adatokat kiállítani.

Sem ő, sem más nem mondta még el nekünk egész hiteles biztossággal, hogy 1848 óta és azelőtt hány hallgató látogatta az egyetemet a különböző facultások első, második, harmadik vagy negyedik évi tanfolyamán?

Senki nem mondta el, hogy 1848 óta honnét, minő tanodákról, minő előmenetelűek, vallásúak, nemzetiségűek, társadalmi osztálybeliek szivárogtak össze mint első évi egyetem hallgatók? Hogy hányan maradtak el az első évesek közül a második, hányan a harmadik, hányan a negyedik tanév végéig?

Azt sem tudjuk, hogy azon érettségi vizsgát jó sikerrel kiállott gymnasiumi tanulók közül, kik magukat a nyolcadik tanév végén határozottan bizonyos egyetemi facultásra készülőknek jelentették, hányan juthattak föl csakugyan az egyetemre anyagi körülményeiknél fogva?

Ezt sem tudjuk, mondom, pedig kellene tudnunk, ha szívünkön fekszik, hogy mindazon ifjaink állami ösztöndíjra méltathassanak, kik jeles teletségeiknél és kitűnő érettségi bizonyítványaiknál fogva megérdemlenék, hogy korlátolt anyagi helyzetök dacára is tovább folytathassák tanulmányaikat az egyetemen.

Azt sem tanulmányozta még nálunk senki, hogy mennyit termelt évenként egyetemünk 1848 óta a nyilvános élet különböző szaklagos pályáira, s mennyit csupán a visszavonúlt családi élet számára?

Nem kevésbé van elhanyagolva a jogakademiák és a műegyetem statistikája.

Amazokat folytonos párhuzamban kellett volna tartani évenkénti növendékerejőkre nézve az egyetem növendékerejével; emennek, a műegyetemnek figyelemmel kellett volna kísérni tanulóit nem csak vallásbeli, nemzetiségbeli, vagyonállási, előmeneteli jelzőikre nézve, hanem figyelemmel kellett volna évek óta kísérni azt is, hogy hányan nyertek állami, és hányan egyéb alkalmazást a műegyetem pályavégzettei közül Magyarországon, hányan a külföldön?

A kereskedelmi, gazdasági, erdősz, bányász és baromorvos tanfolyamokról szinte nem birjuk e rovatokat; sőt mi több, a paedagogiai és a mintaiskolák statistikája valamennyi között legszembeszökőbben van elhanyagolva.

Senki sem gyűjtötte még össze nálunk, hogy mit eredményeztek 1848 előtt és azóta a mintaiskolák, és

a tanítóképezdék? Azt sem tudjuk, hányan, minő előmenetelt látogatták azokat?

Nálunk még mindez adatok hiányzanak.

No lássák Önök, pedig ily adatok nélkül ma már nem lehet Európában alkotmányosan, parlamentileg kormányozni.

Az alkotmányosság szabadelvű értelme más nem is lehet többé mint az, hogy a nemzetek akarata mindennemű szükségleteikre nézve meghallgattassék és döntsön a törvényhozásban.

Köznapi, anyagi szükségleteiket a nemzetek egész főnhangon, sokszor fenyegetve, már évezredek óta követelik: köznapi, anyagi szükségleteiket a nemzetek már rég óta tudják saját maguk is, választó polgáraik által tolmácsolni.

De vannak szükségleteik, érdekeik a nemzeteknek, melyekről csak a legműveltebb honpolgároknak lehet tudomásuk, a nagy tömeg elhanyagolt rosz nevelése miatt.

Ezen érdekeket, ezen szükségleteket is számba kell venni a törvényhozásnak, ha csak azon hitben nem akarja magát elaltatni, hogy a forumon hullámozó tömeg rivalgásai már egyszer mindenkorra kifejezték a haza öszves érdekeit.

Ezen érdekei közé tartozik a nemzetnek, többek közt, az is, hogy millióinak neveltetése oly szellemben történjék, mely legnagyobb hasznára válik értelmi alkatának, s mely nem ejt erőszakot geniusán.

Kell, hogy a magyar nép a magyar agy és magyar szív törvényei szerint neveltessék a XIX. század ismeretkörében.

De ugyan, melyek hát a magyar agy törvényei szemben a népneveléssel?

Tán ismeri, tán tanulmányozta már valaki nálunk alaposan azokat?

Hisz, miként imént láttuk, még csak azon számbeli adatokat sem gyűjtötte senki össze, melyekből a magyar lélek valódi belső irányzatára a közművelődés terén következtetni legjobban lehetne, s melyekből kitzünhetnék, hogy minő szervezetű gymnasium, minő szervezetű reáltanoda való leginkább a magyarnak?

És azután egy oly végrehajtó vagy törvényhozó államhatalom, mely a nép nem ismert lelki alapjára à priori akar, holmi deductiv úton termelt tanrendszert ráerőszakolni, azután az ily végrehajtó vagy törvényhozó hatalom birna még azon meggyőződésben élni, hogy igazán alkotmányos, hogy igazán szabadelvű?

Higység meg Önök, a közoktatásügy oly érdeke a hazának, melyet utoljára is a száraz poros adatokból, a holtnek nevezett bötűkből lehet csupán biztosan és korszerűleg értelmezni.

Készítsék el Önök előbb a szükséges kimutatásokat, miként ezt tenni Nyugateurópa szabad alkotmányos országai már évtizedek óta kötelességöknek tartják.

Mutassák ki Önök előbb tárgyilagosan, számokkal, hogy minő tanfolyamban árult el legtöbb tehetséget a magyar nép serdülő nemzedéke a legközelebbi évtizedek közoktatásügyi nagy kísérletei alatt? Hogy minő tantárgyak, minő tanmodorok hagyták, leszámítva a helyi és időszerénti körülményeket, mégis leginkább meddön a magyar elmét a tanoda falai között?

Mutassák ki, hogy minő iskolai ismereteknek vette és veszi legtöbb hasznát a 48 előtti és a 48 utáni nemzedék a gyakorlati életben? Hogy mennyire érezhetők a 48 előtti és a Thunféle tanrendszer különbségének következményei a 48 előtti, szereplő és a 48 óta fölserdült nemzedék pályaválasztásában, nyilvános föl-

lépésében a különböző magyar társadalmi rétegek, vallás- és nemzetiség árnyalatai szerint?

Mutassák ki Önök ezt előbb, tárják fel a roska-
dozó, büzhödt tanépületek és az éhhalállal küzdő taná-
rok nyomorát, országszerte; számokban adják Önök át
az alkotmányos nyilvánosságnak előbb mindezt, és
csak azután akarjanak Önök a közoktatás ügy terén ha-
tározni, vagy régi szokás szerint ismét, továbbra halo-
gatni.

HARMADIK PONT.

Ki pótolja ki tehát közoktatásügyi statistikánk hiányait?

Ha igaz az, hogy közoktatásunk ügye gyökeres statistikai részletezést kíván, országszerte, mindenek előtt : akkor igaz fog lenni az is, hogy ezen tanstatistikai új öszveirással egy percet sem szabad immár késlekednünk. A legközelebbi országgyűlésnek kell már birnia mindez adatokat, mert különben tíz-husz évre vettünk ismét vissza az európai haladástól. Úgy hiszem, ezt nem szükség európaiag művelt hazafiak előtt még közelebbről bizonyíthatni.

A kérdés ezentul már csak is az lehet, hogy vajon ki pótolhatná ki mind e régi mulasztásokat a lehető legrövidebb idő alatt?

Angliában, Északamerika egyesült államaiban, Franciaországban, Olaszországban, Spanyolországban, Portugalliában, valamennyi német államban, Schweizban, Hollandban, Dániában, Belgiumban, Svédországban, Oroszországban, Görögországban, sőt még Ruméniában és Szerbiában is maga végrehajtó a hatalom szokta az ily kimutatásokat évenként közrebocsátani.

Nálunk is tettek ilyesvalamit Bach idejében ; csak hogy az ő kimutatásai nem a magyar hazának szólltak, a minthogy még rovataik is úgy valának — a törvénytelenül földarabolt magyar korona ujonnan föllállított

kerületeinek megfelelőleg — szerkesztve, hogy azok inkább megnehezítették mint könnyítették a közigazgatási eligazodást.

A mostani provisorium meg ilyesmit nem fogna végrehajtani, mert ide sem közegei nincsenek, sem elvei saját szervezetében.

Legtalálóbbr bizonyíték ezen állítás mellett az, hogy a provisorium csakugyan föl is oszlatta a maga statistikai hivatalát, mely egyedül felelhetett volna meg a közoktatásügyi statistika föladatának, föl oszlatta pedig azon ürügy alatt, hogy az ez államnak nagyon sokba, t. i. körülbelül kétezer új forintba kerül.

Pedig itt arról van szó, hogy a 48-diki alapon legközelebb összeülendő törvényes magyar országgyűlés intézkedhessék már közoktatásügyünk legégetőbb szükségletei fölött; de ugyan, hogy fognak intézkedhetni az annyi rá nehezedő, egyéb sokkal inkább népszerű föladatai mellett sikeresen, ha még azt sem iogja hiteles adatokból ismerhetni, hogy hát ugyan melyek a közoktatásügy terén a legégetőbb szükségletek? Ha nincs széles e hazában törvényhozó, sem tudós, sem politikus, sem államférfi, sem paedagog, sem journalista, ki 1866 telén fölsorolhatná már az ország házában mind azon tanodákat, melyekre mint egészen újból alapítandókra Magyarországon még több ezer községnek szüksége van? Ha nincs, ki fölsorolhassa mindazon alapítványokat, melyeknek kamatai többé sem a tanító személyzetet, sem a tanépületet és annak fölszerelését fedezni egyáltalán nem elégségesek? Ha nincs, ki fölsorolhassa mindezen szükségleteket azon természetes rendben, melyben azokat törvényhozásunknak egymásután kielégíteni kellene és lehetne?

Nem tudjuk, mennyi ideig fog tartani a legközelebbi országgyűlés; csak azt tudjuk, hogy tekintve a conser-

vativ kormányférfiak által valószínűleg alkalmazandott parlamentaris akadályokat, eltarthatand tán évekig is.

És ha azután mindjárt első országos alkalommal nem fogna oda fordulhatni a többség figyelme a közoktatásügyi állapotok tagadhatlan, positiv csorbáira: az egyéb nagy fontosságú ügyek, és nagyon valószínűleges mélyebbnyodalmak, valljon fognák-e ezek pár év alatt a nemzetnek ismét azon kényelmet szolgáltatni, hogy népnevelésének kérdését egész nyugton kielégíthesse?

Azaz, ekkor ismét veszendőbe megy egy generatio.

Valóban itt nincs sok vesztegetni való időnk.

De ki tegye hát meg a legszükségesebb előkészületeket? Fogják Önök kérdezni. Ki készítse el a föntérintett statistikai táblázatokat már a legközelebbi országgyűlés számára?

Magántudósok ilyesmit nálunk nem tehetnek.

Pauly magántudós létére dolgozta ki az orosz birodalom legmonumentalisabb néprajzát Oroszországon. Ezt Oroszországban teheti valaki, ha pénze van hozzá; de a szabad Magyarországon tudósainknak nemcsak pénzre van szükségök. Ha volna is pénzök, magyar magántudósok ilyesmit már csak azért sem vihetnek véghez Magyarországon, mert a magántudomány nálunk nem csak hogy kellő tekintélyt nem szerrez az ily igyekezetű buvárnak, hanem még a felől sem biztosít, hogy valljon nem találkozik-e a legbárdolatlanabb durvasággal a buvár, egy vagy más tárházában a hivatalos adatoknak, hol éppen magántudós létére gyűjteni akar! Szerencse, ha felelet nélkül hagyják kérdését, jó ideig, mint a hogy a népiskolai adatok gyűjtésénél Dr. Barsinak is tapasztalnia kellett.

Azután magántudósok — néhány ember — el sem is végezhetné e munkát rövid idő alatt.

A magyar tudományos akademia sem vállalhatja

magára, mert e célra szintén csak egy csekély részét szentelhetné munkaerejének, a mi pedig nem vezetne célhoz.

Helylyel közzel szervezkedni kezdett már egyegy vidéki társulat is, — mint például a Dunántuli történetkedvelők társulata, és ez is fölvette programjába többek közt a népiskolai adatok gyűjtését.

E társulatok azonban meg sem is alakultak még, s megalakulván sem bírának a kitzüött határnapig a magyar korona öszves tartományain szabatos részletezéssel végig menni.

Jeles hazánkfiának, Somsich Pálnak említettem egy kirándulás alkalmával az eszmét: jeles hazánkfia e célra a gazdasági egyesületeket ohajtotta volna megnyerni adatgyűjtő közegekül. Meghiszem, Somsich Pál sokat kivihetne a somogyi gazdasági egyesület élén; de valljon vállalkoznának-e rögtön s egyenlően siettetett erélylyel járnának-e el a többi gazdasági egyesületek is?

Az ipar- és kereskedelmi kamarák az ötvenes évek alatt sokat tettek a hazai közoktatásügyi statistikáért.

A soproni és pesti kamrák jelentései nagyobb becsek, mint minőket a magyar kormányok — tudniillik a forradalom előtti és utáni conservatív államférfiak közegei valaha nálunk öszvegyűjtöttek és kibocsátottak.

De az országban nincsen mindenütt kereskedelmi kamara, a fönlevők pedig nem is birhatnák a magyar birodalom valamennyi községi népiskoláját oly könnyen kitanúlmányozni rövid idő alatt a rendelkezésökre álló segédeszközökkel.

S azután nem lenne-e az örök szégyene politikai iskolázottságára, és érettségére annyira büszke nemzetünknek, ha közoktatásügyi statistikáját az ipar és kereskedelem bajnok aira kellene biznia?

Ha kitűnő és éppen oly mély belátású, mint a maga sokoldalúságában europailag tájékozott tudósunknak, Almási Balogh Pálnak indítványát, a magyar orvosok és természetvizsgálók két évvel ezelőtt azonnal elfogadták, és az általa szőnyegre hozott socialistikai szakosztály keretét annak idejében haladéktalanul megszervezték volna : örömmel mentem volna ez idén Pozsonyba, sőt teljesen jogosult bizalommal mertem volna fölkérni a nagy gyűlést már tavál, hogy karolja föl ezen ügyet, melyen kellő hazaszeretet és erély mellett oly sokat lendíthetne.

Külföldön a társadalmi tudományok terjesztésére évenként öszvesereglő gyülekezetek szokták szolgáltatni a közoktatásügyi statistikának a legtanulságosabb, közgazdászatiilag is fölvilágosított adatokat.

Nálunk azonban hasztalan fordúlnánk e tekintetben a természetvizsgálók nagy gyűléséhez. Az idej már fölcszlott; a jövő évi már elkésett.

Nálunk e pillanatban csak is egy mód kínálkozik a közoktatásügyi statistika előleges rendbehozatalára.

Majdan helyreszervezkedik tán a magyar állam; és akkor maga a magyar törvényhozás fogja majd az 1830-diki francia törvényhozás példáját követhetni, és pár száz szakférfiút teljesen kimerítő részletezés végett a haza öszves községeibe szétküldeni.

Egyelőre egy oly társulatra van szükségünk, mely minden vallásfelekezet és nemzetiség szakférfiait és ügybarátaít egyesítvén, kellő pénzbeli segélylyel és öszveiró erővel láthatna rögtön a dologhoz.

A magyar tudomány egyik dísze, Riedl Szende „tanáregyletet“ indítványozott, nem annyira ily statistikai, mint inkább más, szintén fontos, szintén nemes célokra.

Ezen tanáregylet mellett minden tartalék

nélkül léptem ki az „Új Korszak“-ban, mihelyt annak komolyabb tervezetéséről értesültem.

Nem fogok ezen „tanáregyleti“ eszmétől elpártolni soha; annyira elkerülhetlennék tartanám annak valahárai megalakíttatását; de szeretném emez eszmét termékenyíteni.

S ha ezen „tanáregylet,“ mint ilyen nem hajthatná végre azonnal, sok egyéb teendői mellett a közoktatásügyi statisztika munkáját: akkor én a tervezett „tanáregylet“-nek átalakítását óhajtanám sürgethetni, még pedig egy oly egyletté, mely a tanárokon kívül minden ügybarátot fölvehetne keblébe, mely pénzalapját ugyancsak ezen ügybarátok nagylelkűségétől tenné föltételelessé, s mely tán minden félreértés kikerülése végett „a hazai közoktatásügyi támogatására alakult egylet,“ vagy röviden „közoktatásügyi egylet“ címét viselhetné.

Egy derék tanár, Jancsik Ede „nevelési egylet“-et, indítványozott, melynek pénzalapja az által lenne egybeszerzendő, miszerént minden magyarországi lakostól számítandó egyegy krajcárt fizetnének be évenként egyet, s mely egyletnek hivatása lenne pénzbeli segélyben részesíteni a kitünőbb tanárokat és a kitünőbb ösztöndijra szoruló tanulókat.

Az általam indítványozott közoktatásügyi-egylet fölvehetné programjába a kitünő tanárok és tanulók segélyezését, az alapítványok öregbitését, tanépületek emlését, tankönyvek és egyéb tudományos taneszközök beszerzésének könnyítését sat. és egyúttal végrehajthatná a statisztika azon művét is, mely nélkül közoktatásügyi sikeres reformra komolyan nem is gondolhatunk.

NEGYEDIK PONT.

Még mindig több ezer községünk teng minden iskola nélkül!

A magyar birodalomban, azaz Dalmatia és a katonai örvidék kivételével mindazon tartományokban, melyek, mint Magyarország, Erdély, Horvát-Tótország és a Tengeremellék, törvényesen a magyar korona, tehát a magyar törvényhozás alá tartoznak *) 1859-ben 12,473-ra rugott az öszves elemi tanodák, s 881,330-ra az öszves iskolába járó fi- és leánygyermek szama. Magán elemi tanoda pedig volt a legszorosabb értelemben vett Magyarországon 1863-ban 81, körülbelül 2070 tanulóval.

Ezekhez nem adhatjuk ugyan teljes joggal hozzá a vasárnapi iskolákat, miután ezek növendékei jobbára már túl vannak a tanköteles koron, de ha hozzá is adnók az öszves magyar tartományokban **) 1859-ben beirt 2,140 vasárnapi iskolát 91,015 tanulójjával együtt, még akkor is csak 14,694-re menne az öszves, bármi néven nevezendő magyar birodalombeli elemi iskolák, és 974,415-re öszves, mindkét nembeli tanulóik szama.

*) A katonai örvidék és Dalmatia elemi tanodáit nem hozza föl Konek, kitől ez adatokat kölcsönözzük, a magyar tartományok rovata alatt, nem mintha nem sorozná a magyar korona alá, hanem csak azért, minthogy az osztrák statisztikusok a németszláv tartományok adataival egyítették öszve a katonai örvidékéit és Dalmatiáéit.

**) Ismét a katonai örvidék kivételével.

Magyarország, Horvát-Tótország, a katonai őrvidek és Erdély öszves népessége 1857-ben 13,768,513 lélekre, 1858-ban 13,903,509 lélekre, 1859-ben pedig 14,078,896 lélekre rugott a bécsi statistikai hivatal Czörnig-féle adatai szerint. *)

A katonai őrvidek elemi tanodái, mint már megjegyeztem, nincsenek beleértve a főnebbi öszves magyar birodalombeli elemi tanodák öszves számába, ugyanazért a katonai őrvidek népessége sem számíthat ott, hogy az iskolába járó gyermekek és az iskolák számát a népesség arányokhoz viszonyítsuk.

A katonai őrvidek népessége 1857-ben 1,061,869 lelket tett. 1859-ben e szám 1.30%-kal szaporodott.

Ezen átlag csak elméleti, de a gyakorlatban alig vehetünk föl nagyobb szaporodást e három év alatt a katonai hatátörvidékre 16,000 léleknél. Ezt hozzáadván az 1857-diki 1,061,969 lélekhöz, nyerünk körülbelül 1,077,969 lelket.

Levonván mármost a katonai őrvidek, 1,077,969 lelkét az öszves magyar birodalom állítólagos 14,078,896 lelkéből, nyerünk 13,000,927 lelket és ezen 13,000,927 lélekre esik nálunk mindöszve 14,694 bármi néven nevezendő elemi iskola, és 974,415, bármi néven nevezendő elemi tanfolyamot végző mindkét nembeli egyén, bele levén értve utóbbi számba a tanköteles kort már meghaladott fölnöttek, mesterinasok, mesterlegények stb. ezrei is.

Az elemi iskolák szaporodása 1854-ben 2.3%-ot tett ugyan már 1851-höz képest, 1857-ben 3.1%-ot 1854-höz képest; 1860-ban 4.3%-ot 1857-höz képest, és 1862-ben 2.3%-ot 1860-hoz képest az egész osztrák császárságban.

A magyar tartományokban, Dalmatiát és a kato-

*) Dalmatia ismét nincs beleértve.

nai örvidéket ide nem értve, 11.º/_o-kkal emelkedett ugyan az 1859-et megelőző hat év alatt az elemi iskolák, s 14°/_o-kal az elemi iskolába járó gyermekek száma; a mi magában véve örvendetes jelenség ugyan megszokott osztrák császárságbeli viszonyainkhoz képest, de mégis megszegyenítő valami, ha a külfölddel vetjük mind e számokat párhuzamba.

Poroszországnak 18,476,500 lakosa volt 1861-ben. E számból 3,090,294 képviselte a tanköteles gyermekek számát.

Ezen 3,090,294 tanköteles gyermek közül tényleg elemi iskolába járt nem kevesebb mint 2,959,587.

Csak 130,437 nem járt tehát elemi iskolába. Úgy, de ezen hiányzó 130,437 mindkét nembeli lélekszámába be kell tudni a közép és a magas tanfolyam növendékeit is. Pedig 1863-ban nem kevesebb mint 58,543 fiú járt gymnasiumokba, progymnasiumokba, reáliskolákba, magasab polgári iskolákba, 6631 pedig ezen tanfolyamok előkészítő osztályaiba; elannyira, hogy nagyon csekély azon figyermekek száma, kik Poroszországban nem járnak iskolába.

Poroszországnak 18,476,500 lakosa számára van 24,763 elemi tanodája, 33,617 tanítója és 1755 tanítónője. Bajorországnak 4,689,837 lakosa számára van 7126 népiskolája, 8205 tanítóval. Bádenben minden 530 lakosra esik egy iskola. Hanoverában 1,888,070 lakos számára van 4781 népiskola. Würtembergben 1,669,720 lakos számára 2500 népiskola. Hollandban 3,372,652 lakos számára 2478 népiskola 4638 tanítóval. Portugalban 3,584,677 lakosra 1788 nyilvános népiskola. Spanyolországban 16,301,851 lakosra már 1848-ban volt 21,269 népiskola. Schweiz protestans kantonáiban a népiskolába járó gyermekek száma úgy aránylik az összes népességhez mint 1 : 5, a vegyesvallásúak-

nál úgy mint 1 : 7, a catholicus canonokban úgy mint 1 : 9.

Konek szerint Magyarországon csak 75% jár tényleg iskolába, 25% pedig minden oktatást nélkülözött, és nélkülöz is körülbelül mind e pillanatig.

Más oldalról véve föl a dolgot a magyar tartományokban van az 1857-ki összeírás szerint 127 város, 861 mező város, 16,706 falu: és a magyar tartományokbeli összes nyilvános és magán, elemi és vasárnap-i iskolák száma mindössze is csak 14,694-re rug. Tehát, ha nem tekintjük is a városokat és mezővárosokat, melyeken rendesen nemcsak egy, de több iskola is található: 16,706 faluval van dolgunk, melyekre még csak 14,694 elemi iskola sem eshetik, miután ezen 14,694-ből, az összes elemi iskolák főszenéből jónagyrész a városokra és mezővárosokra esik. Hol vannak azután még a puszták, a tanyák mérföldekre futó területekkel, hol soha iskola hírére még senki nem is hallotta?

Statistikánk fönn leirt hiányai miatt azt sem tudjuk tulajdonképen még, valljon 5000-re vagy 6000-re megy-e azon községeink száma, melyekben egyáltalán nincs még semmi nemű iskola?

Csak annyit tudunk, hogy legalábbis többre mint 5000-re lehet tenni e számot.

Azaz legalább 5000 községünkben nem alapított még sem vallásfelekezetet, sem nem nyitott magánvállalkozó magánkegyúr elemi iskolát.

És miért nem?

Bizonyosan nem másért nem, hanem csak azért nem, mert sem a vallásfelekezet, sem magánvállalkozók nem rendelkeztek eddigelé még arra nézve elég pénzzel és akarattal, hogy ilyesmit véghezvihettek volna.

Ki tegyen hát e téren már egyszer valamit, ha nem maga a törvényhozás? Valóban, azt hittük volna, hogy a magyar közvélemény már annyira megérett, hogy egyhangulag fog nyomást gyakorolni legközelebbi országgyűlésünkre, s az országgyűlés sietni fog a maga rendszabályaival, nehogy azt vethesse Európa ezentúl is szemünkre, hogy erőnek erejével be akarunk jutni saját nemzeti polgárosodásunkkal a nyugati nagy polgárosodás körébe és mégis több mint 5000 községet hagyunk minden iskola nélkül lézengeni.

Azt hittük volna, hogy közértelmiségünk irányadói mindent elfognak követni, csak hogy minielelőbb népszerűséget, termékenyítő erőt szerezhessenek a negyvennyolcadik év azon vimányának is, mely legmeddőbb bötű maradt eddigelé valamennyi negyvennyolcadiki törvény között, legkevésbé ment át a nemzet szívébe, noha valamennyi negyvennyolcadiki törvény közül ez biztosíthatja legvilágosabban elnyomott polgárosodásunknak a jövőt. A XX-dik törvénycikket értem, és pedig különösen ennek 3 §-át, mely következő szavakban ruházza az államra a hazai közoktatás ügyét.

„Minden bevett vallásfelekezetek egyházi és iskolai szükségai közálladalmi költségek által fedeztessenek, s ez elvnek részletes alkalmazásával a ministerium az illető hitfelekezetek meghallgatásával, a közlebbi törvényhozás elébe kimerítő törvényjavaslatot fog előterjeszteni.“

Azt hittük, mondom, hogy legközelebbi országgyűlésünket összes közértelmiségünk, összes sajtónk egyhangulag fogja figyelmeztetni a közbejött 18 szomorú év mulasztásaira s egyhangulag fogja előkészíteni a nemzetet azon áldozatokra, melyeket közoktatásügyi reformunk érdekében fönidézett törvénycikk méltó kivitele szükségessé teendett.

És mi történik ?

A közértelmiség irányadói hallgatnak. Nem tartják áldomosnak ilyesmire előkészíteni a közvéleményt a függőben levő közjogi viták közepette, hanem főtartják maguknak a jogot, majd megbeszélni e tárgyat annak idején.“

Ezalatt akadnak tekintélyes írók, kik az ország legtekintélyesebb lapjában kontárságnak bélyegzik a közoktatásügyi központosítást, fonákságnak az állam tanügyi beavatkozását, azt mondják, hogy az 1848-diki XX. törvénycikk fattyuhajtása a magyar törvényhozásnak, s mint ily fattyuhajtás egyenes ellentétben áll az 1848-dikben hozott egyéb törvényekkel, sőt egyenesen kimondják, hogy ne legyen az államnak egyáltalán semmi gondja az iskolára.

Ugyan meggondolták önök, kik így beszélnek, hogy hazánkban legalább is 5000 községnek nincs iskolája; e községek alatt falukat és nem is pusztákat értvén?

Meggondolták Önök, hogy Magyarország 1848 óta nem az, a mi 1848 előtt volt?

Oh, erre nehezen gondoltak, önök, valamint arra sem, a mit Chasle mond, miszerint az új jogok a népekre megannyi új, megfelelő kötelességeket rónak. Különbösen eszökbe jutott volna önöknek, hogy az általános szavazatjog behozatala Magyarországon mit kíván mindenek előtt a népneveléstől? Önök úgy látszik, elfelejtették, hogy az általános szavavat jog behozatala mindenekelőtt azt kívánja, hogy a választó polgárok minél előbb olvasni, írni tudjanak.

Nem az öregebb Girardin vagy Jules Simon fedezték föl ezen igazságot, jóllehet ők fejezték ki magukat legszebben azon örvény fölött, melybe egy nemzet,

öntudatlanul rohan, mihelyt magához ragadja az általános szavazatjogot, a nélkül, hogy egyúttal a tömeg nevelésére is rászánná az évenként szükségeselt milliókat.

Azt mondták a szabadság ezen megpróbált bajnokai, hegy egy ily nemzet egyenesen a bakó kezébe adja a kést, hogy azonnal ledöfhesse vele a ma született szabadságot.

Nem tudom, mit fognak gondolni önök e körülményről; csak azt tudom, hogy sokan, kik már előre ellenzik a majdani magyar állam tanügyi beavatkozását, nyegvennyolcasoknak tartják magukat, szabadelvűek is kívánnak lenni minden más tekintetben, csak az iskolák dolgában kívánnak „conservativek“ maradni, „hiven a magyar alkotmányosság történelmi fejlődéséből kiérző szellemhez.“

Én azonban megvallom, hogy nem tarthatom igazán nyegvennyolcasnak, azaz szabadelvűnek az ilyen nyegvennyolcasságot, mely a vallásfelekezetek könyöradományaira és a magánvállalkozók üzleti esélyeire akarja nálunk hagyni a választópolgárok nevelését. Nem tarthatom oly dőrének az eféle „conservatív“ nyegvennyolcasságot, hogy be ne látná, miszerént vallásfelekezeteinket a még hiányzó több mint 5000 falusi és a hiányzó sok ezer pusztai népiskola alapítására és a meglevők teljes fölszerelésére ismét csak az államnak lehetne egyedül rábírnia a vallásfelekezeteket, hahogy a vallásfelekezetek maguk jószántából nem akarnák évtized folytán sem megtenni a szóba hozott alapítványokat és fölszereléseket.

Oly tudatlannak sem tarthatom újabb éveink e szüleményét, főnemlített „conservatív“ nyegvennyolcasságot, miszerént róla azt föltételezhetném, hogy tán a sajtó útján vagy bármi más módon neki buzdí-

tott magánvállalkozást elégségesnek képzelhetné általános közelszegényedésünk nehézségeinek legyőzésére, föltéve még azon esetet is, melyben szakképzett magánvállalkozók az ország minden eddig iskolát nélkülsző faluja számára kellő számmal akadnának is.

Én nem hihetem, hogy az, ki nem akarja, miszerént nálunk az állam néptanodákat országszerte minden községben saját pénzén rögtön állíthasson, egész lelkestől ragaszkodják 48-diki választási alapunkhoz.

Ott, hol az összes elitéltek között a sem olvasni, sem írni nem tudók még mindig, 58°%-kal szerepelnek, — ott, hol az öszves írástudók az ujjoncok között még mindig csak 22°%-ra rugtak, ott nem sok remény lehet ahhoz, hogy az eddig alapított népiskolák pár nemzedék mulva az öszves 100 forint évi jövedelemmel biró nagykorú független, tehát választó joggal fölruházott honpolgárok abszolút többségét beleneveljék a hazánk politikai társadalmi és közgazdászati viszonyaihoz képest megkivántató legelemibb ismeretekbe.

Pedig a valódi negyvennyolcasság csak azt jelenti, hogy nem csak az eddigelé történelmileg szerepeltt nemzetségeké, hanem — miként már magamat más alkalommal kifejeztem, a Magyarországot lakó öszves millióké, az egész magyar nemzeté legyen már ezen-tul ez a magyar föld, — ez a magyar jog, ez a magyar szabadság, — ez a magyar közművelődés, — ez a magyar haza!

A valódi negyvennyolcasság nem akarhatja megszoritani a nép értelmiségének fejlődését, nem a nép akaratának növekedő sulyát a törvényhozásban.

A valódi negyvennyolcas nem akarhatja, hogy a szabadság kimondott negyvennyolcas nagy jelszavának nyílt gúnyára reactionarius, junkeri s egyéb korteskedések vagy legfőlebb a százados nagy nepotismus

korteskedései határozzák meg egyedül évtizedek hosszú során át majd még mindig a közértelmiség azon részét, mely a nemzet sorsának, öszves bel- és küléletének intézésére időről időre a törvényhozásba bejuthat.

• Ellenkezőleg, minden valódi negyvennyolcas szívén fogja hordozni a haza ügyét a nemzeti közművelődés és szabadság valamennyi kérdéseiben. Azt fogja óhajtani, hogy földműveseink és alsóbbrendű kézműveseink — kik a nép nagy tömegét teszik, tájékozhaszák már egyszer magukat azon jogok körül, mely emberi méltóságukat megilleti, s azon kötelességek körül, mely őket mint honpolgárokat kötelezi. Azt fogja óhajtani, hogy a kimondott demokratia lehető legjőzobb, gyors megszervezésére kellő kiképeztetésben részesülhessenek legalsóbb néprétegeink növekedő sargának kitünőbb tehetségei, hogy azután velök lehessen betölteni azon ürt, mely helylyel közel öröklött társadalmi rétegeinket egymástól még mindig elválasztja.

Ugyanazért veszélyesnek fogja tartani a valódi fölvilágosult negyvennyolcas annak tanait, ki el akarja vonni a törvényhozástól mindazon jogokat, melyeknél fogva a még hiányzó sok ezer népiskolát rögtön fölláithatná, és a már fönlevőket pedig kellőleg fölszerelhetné, csak azon jogot akarván meghagyni a törvényhozásnak, hogy még egyszer utoljára beleszólhasson az elemi közoktatás ügyébe, t. i. hogy törvényt hozzon, mely azután az állam fölgyelete alól minden iskolát örökre felszabadítson.

Azt megfogja engedni mindenki, hogy a népiskolanyitás távolabb eső vidékeken semmikép sem nevezhető nyereséges üzletnek. Nálunk a legszerényebb népiskolanyitása legalább is 2000 frtba, évenkénti tartása legalább is 1200 frtba kerül. Azaz oda, hogy több mint

5000 népiskolát nyithassanak és csak pár évig is föntartassanak a magánvállalkozók, nem csak az szükséges, hogy nagyon is megérezhető sarcot vethessenek e magánvállalkozók az illető községek családapáira tandíjfejében, hanem szükséges még az is, hogy — nem lévén semmi hatósági kényszer, — maguk a magánvállalkozók birják bekergetni a gyermeket az iskolába.

Gondoljanak Önök a nagy alföldre, Máramarosra, Árvára és nehezen fogjak önök kétségbevonni legalább ezen egy tételmet.

Ha tehát akadnak mégis negyvennyolcasok, kik magukat a közoktatás ügy terén conservativeknek nevezik, ha akadnak negyvennyolcasok, kik megeléggik népiskoláink mostani számát, mostani fölszerelését, kik magán vállalkozókra akarják bizoni a még hiányzó összes népiskolák fölállítását, nem törődván avval, hogy még azon esetben, ha vállalkoznának is jelentékeny számmal önfeláldozó magánférfiak, még sem azon községekben fognák hihetőleg szerencséjüket megkísérteni, hol választó polgárokat jelenleg semmi iskola nem nevel, hanem csakis a vagyonosabb helyeken, hol jelenleg is van már iskola; ha akadnak gondolkodók, kik, csakhogy az állam föltügyeleti jogát fölöslegessé tegyék, készek azt követelni, hogy az a sok százezer alig tengődő mezei és városi szegény, kiknek gyermekei a 48-ki elveknél fogva éppen oly reményekre vannak jogosítva tehetségeiknél, tanulmányaiknál fogva, mint a magyar szent korona bármely akár legfényesebb tagja, megfoszsa magát utósó filléreitől, csakhogy a magánvállalkozók szabadversenyét bátoríthassa és gyermekeiket olvasni, írni taníttathassa; — ha, mondom akadnak még ily gondolkodók: úgy őket valódi negyvennyolcas fölvilágosult elvrokonainak tekinteni va-

lódi fölvilágosult negyvennyolcas honpolgár már csak-
ugyan nehezen fogja.

Uraim, — ha untatja, Önöket az eszmék fejtege-
tése : gondolják meg Önök, hogy a néptanítók nyo-
morú fizetésén is akarnak már régóta segíteni, s hogy
ezen is csak az országgyűlés segíthet.

ÖTÖDIK PONT.

Mért lenne szükségünk polgári iskolákra?

A pest-terézvárosi választó-kerülethez október 22-dikén tartott beszédemben így szoltam :

„Nemde Önök, Uraim, lelkök mélyéből kívánnak csatlakozni a magyar nemzeti polgárosodáshoz, habár neveik, eddigi nevelésök nem is voltak azon mértékben nemzetiék, mint egy szerencsésebb közoktatásügyi rendszer mellett lehettek volna?

Igen, értem az Önök nemes elkomolyodását, valahányszor Önök nemzeti irodalmunk nagyjainak nevével lelkesülni látják a tömeget maguk körül, Önök is lelkesülnek, mert a hazáért és nagyjaiért Önöknek is ver szivök; de Önök még sem boldogok egészen ilyenkor, mert megnehezül a keblök és kárhoztatniok kell egykori tanéveiket, melyek Önök ifju lelkét az ifjuság himporával egykorilag a magyar irodalom és szellemi élet kincseiben is nem részeltették.

Bívös jósigje maradt Önök egész polgári nemzedékére nézve a magyar költő dala, s a magyar történetíró könyvei mindeddig. A hang lelkökbe nyilalt, s magasztos viszhangot költött ott, mely lekötötte az Önök véréit is a honért. De e hang értelmét gyermekeikre hagyományozták Önök, Önökre nézve még mindig szent rejtelem igéi azok.

Azonban gyermekeik sem fogják ezen igéket megérteni ezen erőteljes, testileg, lelkileg annyira meg-

állott viruló nemzedék sem, hacsak a hazai közoktatásügy reformon nem vitetik keresztül. Az elemi, és illetőleg a városi ügynevezett főelemi tanodáknak tulajdoníthatják Önök, hogy tanulmányaik első alapja nem birta lekötni jobban művelődésök későbbi folyamát a magyar polgárosodáshoz. A mit a magyar elemi tanodákban tanultak Önök, az nagyon csekély, későbbi összes műveltségöket német irodalomból voltak kénytelenek meríteni Önök. És ez természetes; mert nem voltak polgári iskoláink!

Én tehát azt akarom, hogy országgyűlésünk minél előbb megszavazza ezen polgári iskolák tömeges fölállítását. Mert ezen polgári iskolák fogják a magyarországi polgárt oly magyar polgárrá képezhetni, hogy azután a versenyt korszerű képzettségre nézve bármely angol, francia vagy német polgárral is kiállhassa.“

Azt hiszem, eléggé indokoltam már e szavakkal is a polgári iskolák fölállításának szükségességét.

Ha tehát a volt negyvennyolcadiki közoktatásügyi miniszternek, báró Eötvös József-nek lapja, a „Politikai Hetilap“ e beszédemre feleletül mégis azt mondja, hogy én csak azért akarok polgári iskolákat, mert külföldön is vagynak „Bürgerschul“-ok: akkor csak két eset lehetséges.

Vagy maga báró Eötvös ellene van a polgári iskoláknak, vagy pedig nem törődik vele, hogy mit irnak saját lapjában a polgári iskolákról.

De valljon jelenthet-e bár melyik eset is egyebet e kettő közül, mint azt, hogy az 1848. XX. 3. törvény-cikk létrehozója nem tartja jelenleg érdemesnek a közoktatásügyről komolyan gondolkodni?

Én nem hiszem.

S látván, hogy a közvélemény ünnepeelt népszerű

vezérei e fontos kérdésre nézve is elejtik az 1848. XX. 3. törvénycikket, noha ők maguk hozták azt létre, vajjon nem elég-e ez a művelt közönségnek arra, hogy már maga is kezdjen egyszer gondolkodni a szükséges teendők fölött, s hogy ne szalaszssa el az alkalmat csupán azért, mert népszerű oraculumai ezidétt hallgatnak, másnemű elfoglaltságuk vagy tán egyéb okok miatt?

HATODIK PONT.

Reformra van szükségök gymnasiumainknak, reáliskoláinknak, egyetemünknek, műegyetemünknek, egyiránt.

Főnebb azt mondtam, hogy statistikusaink gymnasiumaink termelését nem ismerik. Most hozzá tehetem, hogy azt sem tudják statistikusaink, hogy tulajdonkép hány gymnasiumaink vagyon?

Konek 92 gymnasiumról beszél, Hunfalvy János 96-ról: pedig gymnasiumunk csak a kezeimnél lévő adatok szerint is legalább 110 vagyon.

De ha nem is tudjuk gymnasiumaink számát: azt nagyon is tudjuk, hogy Árvában, Thuróczban, Ugocsában, Tornában, nincsenek gymnasiumaink, s hogy bevégezett fölgymnasiumot az ország legszebb részeiben gyakran 4—5 egymásmellett fekvő vármegyében sem találhatni.

Hová küldjék tehát gyermekeiket ezen vidékekről azon szülők, kik nem elégesznek meg azon nyomorú latin grammatikával, melyet az alsó 4 osztályban tehetséges gyermekeik megkezdettek?

Hová azon szülők, kiknek őket messze küldeni pénzök nincsen?

Nem csak ezért kell a gymnasiumi reform, kell az még két más okból is.

Először a gymnasiumi nagy tandíjt és a drága tankönyveket nem bírja a nép.

Másodszor a hazai gymnasiumok jelen tanrendszere oly élhettelen, hogy azon nemcsak Riedl és egyéb hazai szaktekintélyek botránkoztak már meg, hanem egész Europa.

E tanrendszer gyöngéit a nagy közönségnek más műben mondom el, most csak annyit, hogy ez egy tan-

rendszer, melyet tanférfiaink eléggé ismernek ; s melyről bátran elmondhatni, hogy az ó-conservatív politika elbizakodásának merénylete az a művelt szabadelvű haladás ellenében.

A tandíj és a tanrendszer kérdésében a gymnasiumokra nézve csak az országgyűlés határozhat, sőt a gymnasiumi tanárok fizetését is csak az emelheti föl, a gymnasiumi tanárok fizetését, kik 600 — 900 forinttal tovább nem nyomoroghatnak : avagy hogy határozhatnának a vallásfelekezetek, kivéve a protestansoknál, midőn a katolikus clerus döntő körei a mostani ó-conservatív tanrendszerhöz oly meleg odaadással ragaszkodnak? Hogy kívánna reformálni e tanrendszeren maga az ó-conservatív végrehajtó hatalom?

Hogy akarnának a tanárok fizetésén javítani azok, kik a tanárt nem a modern társadalom, hanem a régi hagyományosság szempontjából szokták tekinteni?

Az alreáliskolák elszigetelten nem használhatók. Oly tudományokat erőltetnek a gyermekre, melyekben magát csak annyira sem képezheti ki, hogy fölreáltanoda nélkül e tudományokat oda haza saját maga folytathassa.

A reáltanodák ifjúsága legnagyobb részt azért tanul, hogy majdan kenyeret birjon szerezni magának. Ezt csak akkor érheti el, ha bevégti a műegyetemet is, különben csak annyi kenyérre fog szert tehetni, mintha egyebet sem végzett volna a népiskolánál.

Az alreáltanodákat ki kell egészíteni.

De ki tegye ezt, ha nem az országgyűlés?

A reáltanárok fizetésén javítani, a tandíjon igt is könnyíteni kell.

De ki tegye ezt, ha nem az országgyűlés?

Az egyetemen sok oly tanszék hiányzik, melynek, mint a geologia ; a microscopika, a szanszkrit, a sínai,

az aegyptologia és a különösen bennünket magyarokat oly annyira érdeklő ékiratok tanszékének ott hiányoznia nem szabadna.

Sőt hiányzik ott az általános közművelődés és világirodalom tanszéke is.

Vannak ismét tanszékek, melyekből a tanár nem bir megélni, mert nincs hallgatója.

Mi történjék tehát e tanszékekkel, ha azok szükségességét senki nem tagadhatja?

Mi történjék a mennyiségtan és a természettudományok tanszékeivel, midőn azokat jó szántából ifjúságunk a sok egyéb köteles tantárgy mellett, egyáltalán nem látogatja?

Ily tanároknak, bármily elkerülhetlenek is a tudományosságra és a hazára nézve, ily tanároknak ki adjon hát kenyeret? Tán az academiái senatus? Vagy a clerus?

Vagy az ó-conservatív végrehajtó hatalom, mely e reform szükségességét belátni sem akarja?

A politikai tanfolyamot minél előbb el kell választani a jogitól, valamint a közigazgatás is a törvénykezéstől minden művelt szabadelvű államban elkülönítetni szokott.

Politikai tanfolyamra szánja magát a mostani jogi facultás kétharmada legalább, midőn magát e facultásba beiratja: tulajdonkép jogira alig egyharmada.

Politikai tanfolyamot két év alatt is el lehet végezni: minek kinlódják tehát még tovább is négy éven át kizárólag politikai pályára készülődő ifjúságunk?

Ugyde, ha szükséges is a reform: ismét kérdezzük, valljon ki vigye azt keresztül, az academiái senatus? a clerus? vagy az úgynevezett ó-conservatív végrehajtó hatalom dicasterialis egyoldalú hagyományosságaiiban nevededett bajnokai?

Én legalább nem keresném másutt e reformra a lökerőt, mint ott, hol a nemzet legszabadelvűbb műveltjei mint a népfelség részesei rendelkeznek, — a törvényhozásban.

A polytechnikum ügye és a gazdasági tanintézeteké : valljon honnét nyerjenek ezek is lendületet, ha nem azoktól, kik a műtani képzettség okleveleinek hazánkban a kenyérkereset és társadalmi emelkedés útjait törvény által egyengethetik? Kik törvényt hozhatnak, hogy ne legyen okuk a magas gazdasági képzettség iskolázottjainak magukat se szégyenleniök, se visszavonulniok a táblabirák előtt, sem a magán, sem a nyilvános életben csupán azért, hogy vegytant és növénytant tanultak canoni jog és osztrák perrendtartás helyett?

Vége ideje lenne már egyszer, hogy az egyetemi tanulók nyomasztó tandíja, szigorlati költségei, a műegyetemi és egyéb magasabb szaktani iskolák tandíjai is megszüntetnének, helyesebben egyedül a fizetni vágyókra szoríttatnának ; ideje lenne már, hogy az anyagilag korlátolt kitűnő szorgalmú tehetségekre ne tiz-husz, de pár száz tisztességes nemzeti ösztöndíj, azaz nem 50—210 frt, de legalább is 600—1000 frt, ösztöndíj tüzetnék s hogy szegény lenézett hazánk lehessen az első, mely Közép-Europának e nemes példát adandotta.

De ugyan a clerus, az ó-conservativek, azaz a végrehajtó hatalom jelen tiszteletreméltó részesei fogják-e e tandíjakat eltörölni, — ők, kiknek hagyományos meggyőződésük, hogy a tudományos hazafiak számát szerfölött növelni, kivált, parvenu-ujjoncokkal öregbíteni, kész veszély?

Uraim, — meglehet, Önök ismernek más gyógyszer, mint melyet a törvényhozás nyújthatna, — én, megvallom, nem ismerek.

Faint, illegible text at the top of the page, possibly bleed-through from the reverse side.

DE BALLACI GEZA.

Faint, illegible text at the bottom of the page, possibly bleed-through from the reverse side.

